

SAMASHEV, Z. et alii. Eski Türklerin Şiveet Ulaan Mezar-Kült Kompleksi, A. Margulan Adındaki Arkeoloji Enstitüsü Astana Şubesi Yayınları, Astana, 2016, ss. 271, ISBN: 978-601-7106-25-6

Mehmet KUTLU

Pamukkale University (Denizli/Turkey)
E-mail: mehmetkutlu@pau.edu.tr

Son yıllarda Türkiye kamuoyunda gündeme gelen *Şiveet Ulaan Mezar-Kült Kompleksi* hakkında Türkçede kapsamlı bir çalışma henüz bulunmamaktadır. İslam öncesi Türk sanatı ve arkeolojisine yönelik yeni çalışmalara başlangıç düzeyinde katkı yapabilecek olan tanıtımını yapacağımız çalışma bu anlamda dikkati çekmektedir.

Eski Türklerin Şiveet Ulaan Mezar-Kült Kompleksi başlıklı kitap, Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığına bağlı faaliyet gösteren A. Margulan Adındaki Arkeoloji Enstitüsü'nün Astana şubesinin bir yayını olarak 2016 yılında Astana'da basılmıştır. Kazak ve Moğol bilim adamlarının ortak çalışması olan bu eser İslamiyet öncesi Türk sanatı ve arkeolojisi açısından önemli bir yere sahip olduğu düşünülen Şiveet Ulaan Mezar-Kült kompleksinin bilim dünyasına tanı-

tilması amacıyla yazılmıştır. Şiveet Ulaan, Moğolistan'ın Arhangay Bölgesi sınırları içinde ve Hanuy ırmağının sağında aynı adı taşıyan bir dağın üzerinde yer almaktadır. Köktürk dönemine ait olan mezar-kült kompleksi dönemin hanedan üyeleri ve üst düzey devlet görevlileri adına inşa edilmiş olmalıdır.

Kitap, 271 sayfalık beş dilli bir çalışmadır. Rusça, Kazakça, İngilizce, Moğolca ve Türkçe dillerinde yayınlanarak daha geniş araştırmacı kitlesinin eserden yararlanabilmesi amaçlanmıştır. Kitap, ilk önce *Rusça Bölüm* (s. 16-73) ile başlamakta, daha sonra sırasıyla *Kazakça Bölüm* (s. 76-127), *İngilizce Bölüm* (s. 130-177), *Moğolca Bölüm* (s. 180-223) ve *Türkçe Bölümü* (s. 226-267) içermektedir.

Eserin Türkçe bölümü, 42 sayfalıktır. Kitapta sırasıyla şu bölümler bulunmaktadır:

Önsöz (s. 226), *Giriş* (s. 227-229), *Kompleksin Araştırılma Tarihi Hakkındaki Bilgiler* (s. 229-232), *Kompleksin Yapısı* (s. 232-237), *Tamgalı Dikilitaşlar* (s. 237-246), *İnsan ve Hayvan Heykelleri* (s. 246), *Antropomorfik Heykeller* (s. 246-256), *Aslan-Kurt Benzeri Yaratıklar* (s. 256-257), *Koyun Heykelleri* (s. 257-258), *Tarihlendirme Meseleleri* (s. 259-260), *İncelenen Bazı Meseleler* (s. 260 - 265), *Sonuç* (s. 266-267) ve *Kaynaklar* (s. 268-271).

Önsöz bölümünde Şiveet Ulaan'da 2007-2016 yılları arasında yapılan çalışmalar ve bu çalışmaların sonucunda çıkan yayınlardan kısaca bahsedilmiştir. Giriş bölümünde bu çalışmaların Türk Dünyası için önemine ve Köktürk dönemi ölü gömme uygulamalarına kısaca değinilmiştir.

Kompleksin Araştırılma Tarihi Hakkındaki Bilgiler başlıklı bölümde önce kompleksin G. J. RAMSTEDT başkanlığındaki bir Fin araştırma heyeti tarafından 1912 yılında tespit edilmesi, planlarının çizilmesi ve fotoğraflanması hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan bu çalışmalar 1958 yılında yayına dönüştürülmüştür. Daha sonra 1978 yılında yaptığı çalışmada S. G. KLYASHTORNIY bu kompleksi kare planlı olarak tanımlamıştır. 1976 yılında, V.V. VOLKOV ve S. N. KORONEVSKIY tarafından sağlıklı ölçümler yapılmaksızın bir plan çizilmiştir. Bu planı V. E. VOYTOV (1996) ve K. SARTKOJA (2003) yayınlarda kullanmıştır. Bu nedenle, arkeolojik verilere dayanan gerçekçi bir planın çıkarılmasına doğan ihtiyaç, Z. SAMASHEV başkanlığında yürütülen çalışmalar sonucu elimizdeki kitabın meydana gelmesine zemin hazırlamıştır.

Şiveet Ulaan Mezar-Kült kompleksindeki taş heykeller konusunda D. BAYAR, K. SARTKOJA, N. BAZILHAN ve V.D. KUBAREV'in yaptığı çalışmalar ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Bu heykellerden bir insan başı şeklinde olanı yeterli veri olmaksızın K. SARTKOJA'nın 2003 yılındaki çalışmasında Kutlug (İlteriş) Kağan'ın tasviri olduğu ileri sürmesi eleştirilmiştir. Şiveet Ulaan Mezar-Kült Kompleksindeki steller ve damgalar konusunda ise OSAWA, HAYAHY ve STARK'ın çalışmaları da ele alınmıştır.

Şiveet Ulaan'da Köktürk hanedanının simgesi olarak kabul edilen *dağ keçisi* veya *teke* damgasının bazı mitolojik karakterli heykellerin üzerinde bulunması, Kül Tigin ve Bilge Kagan'ın Orhun vadisindeki mezar külliyelerinde kullanılan çatı kiremitlerinin benzerlerin bulunması, gerek insan ve hayvan heykellerinin Köktürk dönemi heykellerine benzerliği dolayısıyla Köktürk dönemine ait olduğu kabul edilmektedir.

Kitap, İslam öncesi Türk sanatı açısından özellikle Köktürk dönemi heykel sanatı hakkında yeni bilgiler sunmaktadır. Gerek insan heykelleri gerekse mitolojik karakterli heykeller dikkat çekmektedir. Anadolu'da karşımıza çıkan koyun veya koç şekilli heykellerin geçmişinin Köktürk dönemine kadar indiğinin tespiti önemlidir. Bununla birlikte, Şiveet Ulaan'da büyük bir stelin üzerinde 17 adet boy veya topluluğa ait olduğu belirtilen birçok damga bulunmuştur. Bunların arasında Aşına boyuna ait olduğu belirtilen *Dağ Keçisi* veya *Teke* sembollü damga bulunmamaktadır. Buradaki damgaların da Köktürk boylar birliği içinde yer alan bazı topluluklar hakkında bazı ipuçları sunduğu ortadadır.

Şiveet Ulaan'ın tarihlendirmesi ile zaman içinde yapılan çalışmalara değindikten sonra mezar-kült kompleksinin mimarî plan kurgusu ve heykellerin ikonografik ve stilistik özelliklerinden hareketle MS. VII. yüzyılın sonları ile VIII. yüzyılın başlarına tarihlendirildiği görülmektedir. En uygun tarihlendirmenin VOYTOV'un önerisi olan 693 yılı olduğu belirtilmektedir.

İslam öncesi Türk sanatı ve arkeolojisi alanında Türkçe yazılmış çalışmaların sayıca çok az olması nedeniyle bu çalışmanın ülkemiz bilim camiasına tanıtılması gereklilik arz etmektedir. Kitabın Köktürk dönemi heykel sanatı hakkında

bazı yeni örnekleri ve bilim alanıyla ilgili daha önce yapılan çalışmaların tanıtılması nedeniyle araştırmacılara faydalı olacaktır.